

MemoriiJurnale

Marie-Hélène Fabra, fiică a Ilenei (Ioana, pentru familie) Brătianu și nepoată a lui Gheorghe Brătianu, s-a născut la Paris, oraș pe care nu l-a părăsit niciodată. A studiat pictura la École des Beaux Arts și la École du Louvre. A participat la nenumărate expoziții de grup și a avut câteva expoziții personale, printre care *Paysages: Café culturel Saint-Denis* (2000), *Peinture et psychanalyse: Collectif 125* (Paris, 2005), *Copyright projekt: Mythologies mélancoliques* (Berlin, 2008). În paralel, a fost o vreme ghid la Paris, a predat istoria artei și a ținut cursuri de pictură și desen la diferite centre culturale, în închisori și spitale. A realizat două filme de autor: *Edipe au pouvoir* (2005) și *Edipe, mon frère* (2007), psihodrame turnate cu deținuți – pacienți ai unității psihiatrice a închisorii din Fresnes.

Este căsătorită cu Marc Lebiez și are două fice, Judith și Pauline.

MARIE-HÉLÈNE
FABRA BRĂTIANU
MEMORIA
FRUNZELOR
MOARTE

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

Marie Hélène Fabra Brătianu
Un devoir de gloire

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FABRA BRĂȚIANU, MARIE HÉLÈNE
Memoria frunzelor moarte / Marie Hélène Fabra Brătianu;
trad.: Emanoil Marcu. – București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3573-0
I. Marcu, Emanoil (trad.)
821.133.1(498)-94=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin email: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

PARTEA ÎNTÂI

1
Moartea mamei

La urmă de tot, mama părea mai tânără. Chipul i se relaxase și, dacă n-ar fi fost respirația hârâită ce părea să-i adune ultimele puteri, aș fi putut să cred că peste două-trei ore se va trezi în sfârșit refăcută, după atâtea încercări. De pe culoar venea o rumoare confuză în care se amestecau șușoteala celor două infirmiere antileze, clinchetul unor instrumente ușoare – medicale sau de bucătărie, nu știu –, aplauzele unui joc televizat și vocea unui bătrân ce horcăia la intervale regulate. Acel amestec de zgomote îndepărtate, dominat de respirația chinuită a mamei, forma, în fapt, o liniște palpabilă. Știam că sfârșitul era o chestiune de ore sau de minute. O țineam de mână și încercam să citesc, să mă concentrez pe ceva simplu. Voiam să fiu calmă pentru ea. A mai durat puțin. Pe urmă respirația a încetat.

Am simțit pe dată o lipsă, ca și cum trupul meu era legat de respirația aceea. Am strigat: Mamă! Eu eram sunet și mișcare, ea – tăcere și imobilitate. Eram deja în lumi diferite: între noi se căscase un hău. Am fost surprinsă de simplitatea morții. Știam că sufăr, dar nu simțeam nimic; asta se cheamă să fii redus la neant?

Am ieșit din salon să caut pe cineva. Asistentele aproape s-au năpustit la mine, din solitudine, dar și de teamă să nu plâng ori să țip de față cu „rezidenții“. Doi infirmieri i-au făcut o ultimă toaletă. Ea nu spunea nimic, firește, iar tăcerea ei mă strivea: aș fi vrut să facă ceva, să spună că baticul înfășurat în jurul capului era oribil și îi stătea îngrozitor, dar ea nu mai avea nimic de spus. La capătul culoarului, câțiva bătrâni înțelepți își duceau supa la gură cu gesturi solemne, fără să arunce vreo privire spre grupul în care mă aflam; savurau viața, chiar dacă viața avea un gust de cantină, iar mama, îmi spuneam, îi pizmuia probabil un pic.

Am rămas din nou singură. Așteptam. Un infirmier îmi explicase formalitățile care aveau să urmeze, cu o răbdare și o discreție ce contrastau cu agitația agasantă a colegilor săi. Am privit pe fereastră și am văzut un nouaș auriu alunecând de-a lungul orizontului. „De necrezut, mi-am spus, cum seamănă cu un suflet care se înalță.“ Apoi s-a destrămat cu grație sub privirile mele. Aceste detalii nu însemnau nimic, știam, și nu înțelegeam de ce doar ele îmi trezeau interesul. Restul era departe.

Moartea ei nu mă duruse cu adevărat, nu încă. Dar începea să doară.

De mai mulți ani, mama adunase o tristă colecție de boli și accidente. Au fost, pe rând, cancerul, căderile de pe cal, accidentele de mașină. . . Își revenea de fiecare dată, mai gârbovă, mai obosită și mai șubredă, însă atât de vie! Rezista, găsea mereu un motiv pentru dorința ei de viață, chiar dacă pentru asta era nesuferită, sâcâitoare, acaparantă. Era divorțată și în relații furtunoase cu soră-sa, iar

eu, fiica ei unică, eram singura ființă față de care și-ar fi putut deschide sufletul, dar nu făcea nimic, cel puțin nu direct: telefona de mai multe ori pe zi ca să-mi spună o banalitate, o vorbă afectuoasă, ori ca să-mi reproșeze un fleac. Se simțea rău, îmi dădeam seama după vocea ei, dar asta era tot. Cu câteva săptămâni înainte să moară am întrebat-o ce o durea; cu mintea puțin încețoșată din cauza calmantelor, a murmurat:

— Mă doare burta, dar să nu spui la nimeni.

Cred că am fost, în acele momente, foarte aproape de explicația mării sale discreții. Sau poate o știam mai demult... Se cufunda în trecut, preț de o clipă mă confunda cu maică-sa, însă își revenea rapid când îi spuneam cine sunt. Credea că sora ei dormea în camera vecină, ori că spitalul era în România, țara în care se născuse. Vorbea mult și despre fratele ei geamăn, mort în urmă cu treizeci de ani. Apoi revenea în prezent și discutam cu calm despre trecutul ei, alunecând pe nesimțite din lumea viselor în cea reală. Mă impresionau detașarea, moderația ei; după ce, toată viața, nu-i menajase pe cei din jur, acum lăsa frâu liber tandreței, bunătății ei naturale.

Mama era urmașa unei mari familii românești – Brătienii. Străbunicul, apoi bunicul ei au contribuit la formarea statului român; există străzi, piețe, statui care le poartă numele. Tatăl ei, istoric și om politic, a fost asasinat, iar bunica a făcut închisoare. Toate acestea le-am auzit, pot spune, până la sațiu. Mama îmi povestea despre palate stăpânite de familia mamei ei, o autentică prințesă româncă, despre întâlniri de familie cu generali bătrâni care erau luați peste picior, despre jocuri în parcuri cu un rege adevărat, despre mici prinți, despre guvernante

nemțoaice, iar eu ascultam uluită că mama putuse trăi asemenea minunății. Pe urmă am crescut, ea continua să-mi spună poveștile ei frumoase, însă au fost și altele: cu portărei francezi care veneau să ceară datoriile uitate, cu conturi în bancă blocate, cu escroci care i-au fluturat și ei povești frumoase, mamei.

Când o rugam să țină seama de realitate, primeam un răspuns dezarmant: „La ce bun?“ Îmi aminteam atunci că mama venea de pe altă planetă, în alb și negru, ca în fotografiile păstrate într-o valiză, acasă.

Cea mai ciudată, în ochii mei, și de aceea mai capabilă să mă convingă că nu prea era cu picioarele pe pământ, era fotografia cu un grup de tineri pe o plută, undeva pe un lac. Apa întunecată formează prim-planul, în timp ce dincolo de mal se pot zări un parc și un palat.

Pe plută, un tânăr în costum își suflecă manșeta pantalonului, care s-a udat. Tânărul e regele Mihai. O fată cu părul blond și lung până mai jos de talie stă în picioare și râde. O altă fată (mie îmi pare uriașă) stă singură pe cele două fotolii de răchită aduse acolo, ca într-un salon improvizat. În spatele ei, în picioare, e mama: cu fața ascunsă de plete, se scarpină în cap ori se gândește la ceva. Are vreo unsprezece-doisprezece ani. Nimeni nu pare îngrijorat că pluta se înclină periculos. Toți par atenți la altceva – poate un joc, care acum pare crud, un joc în care au pierdut palatul, țara, lumea aceea pentru care, eleganți și gravi, erau făcuți.

Întoarcerea mamei în România

Îndată după revoluția română din decembrie 1989, mama și-a cerut pensionarea anticipată. Avea 60 de ani și un cancer avansat, dar nimic n-o putea opri să plece în România, mai întâi pentru câteva săptămâni, apoi pentru sejururi de mai multe luni. A început să trăiască din nou, să facă proiecte, să regăsească vechi cunoștințe, să-și facă noi prieteni. Avea de asemenea proiecte politice. Cancerologul ei – încă nu se spunea oncolog – declara că e singura lui pacientă care se trata făcând o campanie prezidențială. Într-adevăr, ambițiile ei politice în România ținteau foarte sus. Se vedea președinte sau ministru, nici mai mult, nici mai puțin. Cu accentul ei cântat, vorbea despre viitorul strălucit care-i stătea în față: era distinsa urmașă a unor înaintași iluștri și avea să arate ce poate. Dacă o ascultai, poporul român o aștepta cu nerăbdare și toți politicienii de la putere îi știau de frică. Eu râdeam, zâmbeam sau mormăiam ceva când încăleca pe calul speranțelor ei, dar trebuia să recunosc că, în fața acestei enorme poftă de viață, boala dădea înapoi.

Până atunci, știam puține lucruri despre România, și deloc minunate. Refugiații pe care mama i-a găzduit cu

anii, unii plini de farmec, alții de evitat, ne prezentau un portret al țării mizerabil: cenușiu, înghețat, abuziv și sărăcăcios. Așa se explica dispariția jucăriilor și hainelor mele, după doar câteva luni de folosire: erau dăruite „nefericiților copii români“. Nu izbuteam să mă obișnuiesc cu numele venerabilelor mele rubedenii: unchiul Riri, mătușa Lala, vărul Puiu. Nu erau totuși lipsiți de distincție: mai înalți decât media, cu părul alb, pieptănat impecabil, purtau costume de alpaca ce le asigurau o anume presanță la locul de muncă (vânzător la un chioșc de ziare, de pildă). Legăturile noastre de rudenie nu încetau să mă surprindă când mama îmi explica pe un ton peremptoriu că unchiul Dan era fiul fratelui bunicului bunicii, a nu se confunda cu celălalt Dan, care era al doilea bărbat al soției tatălui lui... Toți mă trăgeau de nas în chip de salut, sau, lucru destul de remarcabil, puteau să miște din urechi. Pentru ei, eram micuța Poumsi. Poumsi, ți-am furrat vârful nasului. Poumsi e tarrre drrrăgălaşă în rrochița asta. Poumsi nu are distincția maică-sii. Garsonierele acestor bătrâni erau ticsite cu mobile vechi, dantele și fotografii înrămate. Discutau adesea politică. Toți miniștrii erau pentru ei „niște mediocri“. Cultura franceză era la pământ. Toți evreii erau comuniști și viceversa. Cât despre România, era mai bine să eviți discuția pentru că toți acei bătrâni frumoși cădeau atunci într-o melancolie neagră ori se lansau în jeluiri interminabile. Nu mă grăbeam să ajung în patria lor.

Căderea Zidului Berlinului, apoi lungile vizite ale mamei la București m-au făcut totuși curioasă. În mai 1991, mi-am luat câteva zile ca să descopăr faimoasa „șară a

mamei“. M-a așteptat chiar ea la aeroport. În parcare, mi-a spus: „Am o Dacie albă.“ Chipul meu trăda probabil, fără să vreau, lipsa de interes pentru vehiculul ei, pentru că m-a întrebat cu un aer malițios:

— Tu nu remarci nimic?

— ?...

— Nu există DECÂT Dacii albe!

Dacia albă a mamei ne-a zdruncinat apoi până în centrul Bucureștiului: nu, mama nu se rătăcise, încerca pur și simplu să ocolească gropile adânci din asfalt. O regăseam întinerită, gata să râdă din orice, conducând cu dezinvoltură. Orașul defila cenușiu și dărăpănat, dar m-au surprins nenumărații trandafiri ce se zăreau după garduri.

Mama nu-și găsisese încă o locuință a ei și locuia la o familie de profesori din București. Era o casă în care nimic, nici măcar mobila, nu se schimbaseră de dinaintea războiului: o baie cu vopsea scorojită, un telefon din bachelită neagră, o bibliotecă din care nimeni nu clintise o carte în ultimii cincizeci de ani pe puțin. Nu mai vorbesc de bucătăria în care nu se respecta nici o regulă de securitate. Camera mea era la capătul unei scări simple de lemn. Fiica familiei, o adolescentă de șaptesprezece ani, privea cu simpatie stângăcia mea naivă: e drept că mă miram de orice și discutam fără menajamente. Pentru părinții ei, în Occident curgea lapte și miere, iar banii se câștigau cu lopata, fără efort. Eu protestam. Am putut să constat că trăgeau cu urechea de fiecare dată când mama primea un telefon. „Ei și? N-au decât să asculte, nu am nimic de ascuns“, mi-a spus ea. Uneori, simțeam privirea fetei care îmi observa reacțiile pe jumătate amuzată, pe jumătate

tulburată. Într-o zi, m-a chemat să-mi arate albumul lor de familie, fără știrea părinților, care păreau mai rezervați: domnul, în haină de piele neagră, în fața turnului de televiziune din Berlin, 197... domnul în Piața Roșie din Moscova... Mi-a scăpat un: „A călătorit mult tatăl tău“... Seara, fiul familiei venea să ia de mâncare pentru soția și copilul lui: câteva ouă, niște salam, un borcan cu gem. Descopeream în felul ăsta cât erau de săraci. Tânărul începea o afacere cu produse informatice. O fi făcut avere între timp? Sau poate fata cu ochi luminoși a familiei...

Mama își începea demersurile pentru recuperarea bunurilor familiale. Mi-a propus să mergem să-mi arate casa în care crescuse. Era o clădire mare, albă, la intersecția a două străzi din vechiul București. Am parcat mașina la câțiva metri. Mama a rămas în mașină, cu geamul deschis, nemișcată. Am ieșit singură și am pășit de-a lungul zidului, dar nu ajungeam cu capul până la pervazul înalt al ferestrelor și nu puteam zări nimic din interior. La intrarea în curte, am privit prin grilajul porții și am văzut urmele de gloanțe – grindină neagră, mărunță, pe zid și pe ușa de la intrare – rămase de la arestarea bunicilor. Aveam să citesc mai târziu amintirile bunicii despre acest moment. Mama se uita la mine uluită, fără să-și poată desprinde privirile: „Pari atât de tânără, mi-a spus ea, arăți de optsprezece ani (aveam aproape treizeci). Parcă mă văd pe mine, ieșind din casa în care sunt tata și mama: ea în salon, el în biroul lui.“ Plecase din această casă în 1944, la paisprezece ani, pentru tot restul vieții. Iar eu crescusem departe, în Franța, convinsă că lumea asta dispăruse pentru vecie.

Cuprins

PARTEA I

1. Moartea mamei	7
2. Întoarcerea mamei în România	11
3. O ceremonie franțuzească	18
4. Înmormântarea românească	25

PARTEA A DOUA

1. Arhivele	43
2. Moștenirea mea românească	47
3. O călătorie, iarna	52
4. <i>Copilăria Annei</i>	61
5. Mașinile mamei: Solenza și Picasso	67
6. <i>Lola și Rudi</i>	73
7. Verii mei din România	77
8. <i>Logodna Annei cu Alexandru</i>	81
9. Palatul de la Pașcani	86
10. <i>Plimbarea</i>	95
11. Prietenul politic	97
12. <i>Căsătoria Annei la București</i>	107
13. Veronica	110
14. <i>Călătoria de nuntă a Annei</i>	114
15. <i>Jurnalul lui Alexandru: călătoria de nuntă</i>	123
16. Întoarcerea	127

PARTEA A TREIA

1. Crăciun în Elveția	139
2. <i>Micul Dimitrie</i>	148
3. Scrisorile	153
4. <i>Începutul sfârșitului: 5 mai 1950</i>	164
5. Absentul	170
6. Gustarea	183
7. <i>Sașa</i>	189
8. Rușinea	193
9. Cartea uitată	197
10. Realul	203
11. Povestitoarea	212
12. <i>A fost odată</i>	215
13. <i>Confuzia mentală</i>	219
14. <i>A treia anchetă</i>	231
15. <i>Vive la liberté!</i>	236
16. <i>Plecarea din țară</i>	244
Postfață	249

Palatul de la Florești, supranumit și „Micul Trianon“, construit în 1913 de Gheorghe Grigore Cantacuzino pentru nepoata sa Alice, căsătorită cu Mihai Sturdza.

Gheorghe Brătianu pe peronul
Gării de Nord din București.

De la stânga la dreapta: Regele Mihai, Ileana Brătianu, probabil împreună cu două verișoare ale regelui, în fața Palatului de la Florești.